

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De erfenis van 1968 [I]

Het ideaal van vrije zelfontplooiing is bedrieglijk

door *Herman de Dijn*

Hoogleraar wijsbegeerte aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Is er wel één mei 1968? Of gaat het om een loutere referent waarmee onsamenhangende en grondig verschillende dingen worden verbonden? In Amsterdam leek het vooral te gaan om flowerpower, terwijl het onder de Moerdijk en in Vlaanderen veeleer ging om een links-doctrinaire beweging, zoals in Parijs. Toch heerste er in die jaren in de westerse wereld, en vooral bij de jeugd, een nieuwe, antiautoritaire, libertaire geest, verbonden met allerlei sociale experimenten, bijvoorbeeld op seksueel gebied (*sex and drugs and rock & roll*). De nieuwe geest verbond zich met of werd gebruikt door allerlei tegenstrijdige bewegingen. In Vlaanderen entte het antiautoritarisme zich in mei 1966 eerst op Vlaams nationalisme om daarna snel te evolueren naar een links-doctrinaire beweging: Studentenvakbeweging (SVB), uitmondend in het maoïstische Alle Macht aan de Arbeiders (Amada).

Wat is, terugblikkend, het treffendst, het meest verwonderlijk? Wat mij betreft de verregaand onkritische houding van de massa's studenten. Twijfel of dissidentie bestond al-

leen bij enkelingen, die snel monddood werden gemaakt. Wat de geesten in de ban hield, waren geen doordachte ideeën, maar slogans en mantra's. Het was alsof mentale virussen zich razend snel verspreidden en de geesten infecteerden. Kenmerkend was ook hoe vlug de ene slogan de andere kon verdringen:

Veel slogans waren eigenlijk betekenisloos of onmogelijk in praktijk te brengen

van 'Walen buiten' in '66 naar 'Bourgeois buiten' in '68. Veel slogans, vooral in Parijs, waren eigenlijk betekenisloos of onmogelijk in praktijk te brengen, maar dat kon het enthousiasme ervoor niet bekoelen. Typisch eigenlijk voor de utopische mentaliteit.

Toch ging het wel degelijk om een revolutionair gebeuren dat, zeker in de beginfase, een enorme sociale energie mobiliseerde en het leven van veel deelnemers minstens tijdelijk compleet overhoop gooide. De verbijstering van de institutionele en politieke autoriteiten bewijst dat het om iets onuitgegeven ging. Dit onbegrip en onvermogen lijken achteraf bekeken haast onbegrijpelijk, en dus verdere studie meer dan waard. Hoe

was het mogelijk dat machthebbers — zelfs De Gaulle — zo inadequaaf op de gebeurtenissen reageerden dat de zaken altijd maar verder konden escaleren? Men kon niet geloven dat de toekomstige elite van universitair geschoolden het bestaande systeem zo drastisch op de helling wilde zetten.

Centraal in de jaren zestig staat het individu dat zich ontvoogdt uit als beknellend aanvoelde instellingen, is gericht op *instant satisfaction* en gelooft in *freedom, peace and love*. In Europa geraakt deze geest van individuele vrijheid paradoxaal genoeg verbonden met een utopisch-marxistische afwijzing van de bestaande, niet zelden verzuilde samenleving. Veel edelmoedige katholieke studenten die vroeger priester, missionaris of arts zouden zijn geworden, kwamen in deze context in de ban van een nieuwe heilsleer. Is het toevallig dat het marxisme na de Tweede Wereldoorlog in West-Europa vooral in katholieke landen zo populair was? Deze combinatie van het libertaire en het links-doctrinaire was echter slechts een intermezzo. De ironie van de geschiedenis is dat dit stiekem de toekomst voorbereidde voor de ‘natuurlijkere’ combinatie van expressief individualisme en laatkapitalisme. Het fenomeen van een kapitalisme van *conspicuous consumption* dat zich in de Verenigde Staten al voor de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde, zal via de economische vooruitgang en de mentale revolutie van de jaren zestig het hele Westen (en verder) veroveren.

Het ideaal van het expressieve individualisme is het ideaal van de Adamische mens van J.-J. Rousseau, vrij van opgedrongen moraal en sociale inbedding. Het is de mens over wie Joni Mitchell zingt in *Woodstock*: ‘*We’re golden, we are stardust, we have got to get ourselves back to the garden*’. In de *Golden Sixties* geloofden we in dat ideaal en, zolang we student waren, konden we het min of meer beleven. Vandaag is iedereen een expressief

individu. Iedereen, student of niet, werknemer of werkgever, man of vrouw, is — althans in de vrije tijd — volkomen vrij te doen wat hij of zij wil. Het Grote Verhaal van vandaag is ‘Leef zoals je wilt’ en ‘Wees jezelf’, en zo dat je applaus krijgt (‘Iedereen beroemd’). Wat de pubers en adolescenten in de jaren zestig wilden, wil nu iedereen, hiertoe aangespoord en geholpen door de markt, maar niet door kerk of staat. Op de vrachtwagens van de voedselketen Delhaize kun je in grote letters lezen: ‘Leef zoals je wil’. Hoe iedereen het eigen leven kan stileren, leert ons de reclame en de veralgemeende mode waaraan niets meer ontsnapt, zelfs niet de godsdienst. De staat, de maatschappij is neutraal, schept gewoon het kader waarin iedereen zichzelf kan zijn. Alle vroegere barrières tussen hoog en laag, man en vrouw, huwelijk en samenleven zijn opgeheven; alle verschillen zijn evenwaardig. Juist degene die het oneens is met of zondigt tegen dit decreet van gelijkwaardigheid, wordt in het oog gehouden of gestraft. Werken aan jezelf, plus tolerantie, ziedaar de nieuwe conformistische moraal.

Betekent dit dat alle disciplinerende verdwenen? Om te kunnen leven zoals je wilt, moet je je wel een deel van je tijd onderwerpen aan de dwang van systemen — niet van gezagsdragers —, dus de zachte dwang van flexibilisering, interim-arbeid, psychologische tests, voortdurende evaluatie en levenslang leren. Dit is de prijs die we moeten betalen om deeltijds in de Hof van Eden te verblijven. Maar zelfs daar is het druk, druk; het is niet, zoals we hadden gedroomd, de plaats van het pure genieten en de vredige contemplatie. Het valt niet mee jezelf te zijn. Hoewel iedereen zichzelf mag zijn, ontstaat er ook in die tuin toch wedijver en dus ontevredenheid. Het lijkt wel of er iets mis is met de tuin, of in elk geval met ons verlangen. Dit lijkt wel behept met een erfzonde. Ten diepste is er misschien toch niet zoveel veranderd?